

УДК 377.3:334.7-057.86(043.3)

СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

кандидат педагогічних наук, Стеблюк С. В.

Мукачівський кооперативний торговельно-економічний коледж,
Україна, Мукачево

Стаття присвячена теоретичному аналізу формулювання поняття «професійна компетентність», ураховуючи сучасні психолого-педагогічні розвідки. В основу взято Закони України, в яких визначено завдання у підготовці фахівців різних спеціальностей. З метою визначення сутності дефініції проаналізовано окремі дослідження вчених, подано їхнє розуміння в залежності від предмета вивчення. Автором статті звернена увага на психологічну складову дослідження, так як майбутня професійна діяльність залежить від особистості індивідуума. На основі аналізу наукової літератури та врахування реалій сьогодення сформульовано поняття «професійна компетентність фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності».

Ключові слова: професійна компетентність, компетентнісний підхід, професіографія, ключові компетентності, професійна компетентність фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

кандидат педагогических наук, Стеблюк С. В. Состояние проблемы формирования профессиональной компетентности будущих специалистов в современной психолого-педагогической литературе / Мукачевский кооперативный торгово-экономический колледж, Украина, Мукачево

Статья посвящена теоретическому анализу формулировки понятия «профессиональная компетентность», учитывая современные психолого-педагогические разведки. В основу взято Законы Украины, в которых определено задание в подготовке специалистов разных специальностей. С целью определения сущности дефиниции проанализированы отдельные исследования ученых, подано их понимание в зависимости от предмета изучения. Автором статьи обращено внимание на психологическую составляющую исследования, так как будущая профессиональная деятельность зависит от личности индивида. На основе анализа научной литературы и учитывая реалии нынешнего времени сформулировано понятие «профессиональная компетентность специалистов по предпринимательству, торговле и биржевой деятельности».

Ключевые слова: профессиональная компетентность, компетентносный подход, професиография, ключевые компетентности, профессиональная компетентность специалистов по предпринимательству, торговле и биржевой деятельности.

Candidate of Pedagogical Sciences, Steblyuk S. V. The situation of the problem of formation of professional competence of future specialists in modern psychological and pedagogical literature/ Mukachevo Cooperative Trade and Economic College, Ukraine, Mukachevo

The article is devoted to theoretical analysis of the formulation of the concept of «professional competence», taking into account modern psychological and pedagogical researches. The Laws of Ukraine are the base, which defines the tasks of training specialists of different specialties. In order to determine the essence of the definition analyzed individual

researches of scientists, their understanding is given, depending on the subject of study. The author of the article focuses on the psychological component of the research, since the future professional activity depends on the individual's personality. With the analysis of scientific literature and taking into account the realities of the present, the notion «professional competence of specialists in entrepreneurship, trade and exchange activities» is formulated.

Key words: professional competence, competence approach, profession, key competences, professional competence of experts in entrepreneurship, trade and stock activities.

Вступ. Сучасні зміни в економічній політиці України вимагають нових підходів у підготовці фахівців економічного спрямування. Сьогодні компетентнісний підхід є пріоритетним в освітньому процесі. Поняття «компетентність», «компетенція» розглядалися нами у попередніх публікаціях. Актуальним для нашого дослідження є з'ясування змісту поняття «професійна компетентність». Інтеграція країни в Європейський простір зумовила проведення подальших досліджень щодо сутності означеної дефініції. Важливим є з'ясування суті професійної компетентності та стану готовності фахівців до майбутньої діяльності в сучасних реаліях.

Означена проблема в центрі дослідження низки науковців: С. Вітвицької, Л. Вербицької, О. Вознюка, О. Дубасенюк, О. Дем'янчука, В. Жуковського, О. Загіки, І. Зимньої, О. Пометун, С. Пелипчук, Л. Пляка, С. Семенця, А. Хуторського та ін. Зокрема, Л. Вербицька розкриває теоретичні аспекти понять «компетентність», «професіоналізм», «професійна компетентність», «психологічна компетентність», обґрунтовує необхідність формування психологічної та професійної компетентності майбутнього економіста-педагога. Л. Пляка з'ясовує питання, пов'язані з формуванням професійної

комунікативної компетентності, що забезпечить ефективність підготовки та конкурентоспроможність молодого фахівця. Проблема формування професійної компетенції майбутніх економістів є предметом наукової розвідки С. Пелипчук. Автором запропоновано основні напрями діяльності науково-педагогічних працівників у процесі професійної підготовки студентів та формування професійної компетенції майбутніх фахівців-економістів. О. Літікова здійснила теоретичний аналіз педагогічних наукових джерел з метою конкретизації сутності поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців з обліку та аудиту, які працюватимуть за МСФЗ». О. Загіка виокремила підходи до визначення структури професійної компетентності агентів з постачання, запропонувала діагностичний інструментарій для комплексного оцінювання професійних умінь і професійно важливих якостей фахівців.

Вважаємо, що означені дослідження заслуговують на увагу та на вивчення, проте формування професійної компетентності нами вбачається в єдності психологічних та педагогічних основ. Готовність майбутнього спеціаліста до професійної діяльності залежить багато в чому і від його психологічних, індивідуальних особливостей та фахової підготовленості.

Мета статті полягає у конкретизації змісту поняття «професійна компетентність» на психолого-педагогічних засадах. Завдання дослідження: проаналізувати сучасні підходи до формулювання поняття «професійна компетентність» у наукових розвідках; запропонувати наше бачення щодо змісту дефініції «професійна компетентність фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності».

Виклад основного матеріалу статті. На констатувальному етапі педагогічного експерименту нами визначено науково-методичні

засади дослідження, проаналізовано зміст фахової літератури з проблеми формування професійної компетентності майбутніх фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Наша увага, в першу чергу, спрямована на вивчення законодавчої бази та довідкової літератури щодо цього поняття. Конституцією України передбачено право людини на працю та її професійну реалізацію. У цьому процесі важливе значення надається професійній компетентності фахівця. Формулювання цього поняття має місце у Законі України «Про державну службу». Це здатність особи в межах визначених за посадою повноважень застосовувати спеціальні знання, уміння та навички, виявляти відповідні моральні та ділові якості для належного виконання встановлених завдань і обов'язків, навчання, професійного та особистісного розвитку [5]. У Законі України «Про вищу освіту» компетентність трактується як «динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [6]. Ключові компетентності сформульовані у Законі України «Про освіту». Вважаємо, що для нашого дослідження слід зацентрувати увагу на окремих із них: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; інноваційність; інформаційно-комунікаційна компетентність; громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей; підприємливість та фінансова грамотність; інші компетентності, передбачені стандартом освіти [7].

В умовах кредитно-модульної системи навчання у вищій школі поняття «професійна компетентність» ми пов'язуємо зі змістом дефініцій «професійний», «професіографія». «Професійний» означає пов'язаний з певною професією. || Який об'єднує людей однієї професії чи близьких професій [2, с. 1177]. Проте, на наш погляд, це формулювання є досить вузьким щодо тлумачення терміну «професійна компетентність». За дослідженнями М. Теловатої, «професійна компетентність» зумовлено шириною його змісту, інтегративністю характеристик, які уможливають такі поняття, як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» тощо [9, с. 315].

У педагогічному словнику С. Гончаренка доцільно введено термін «професіографія» як технологія вивчення вимог, які ставить професія до особистісних якостей, психологічних здібностей, психолого-фізичних можливостей людини. Використовується з метою опрацювання інформаційних, діагностичних, корекційних і формуючих методичних посібників і практичних рекомендацій щодо забезпечення взаємовідповідності людини і професії. Професіографія забезпечує постановку практичного завдання та організацію його розв'язання з метою оптимізації і підвищення ефективності професійної праці. Професіографія охоплює різні сторони конкретної професійної діяльності – соціальні, соціально-економічні, історичні, технічні, технологічні, правові, гігієнічні, психологічні, психофізіологічні й соціально-психологічні [4, с. 275]. Цю ж дефініцію розкрито і у психологічному словнику. Проте нашу увагу привернуло визначення професійна придатність: «відповідність індивідуальних рис професіонала вимогам, які висуває певна професія до рівня розвитку цих рис. Професійна придатність сприяє досягненню особистістю високих показників у праці і морального задоволення від неї. За

наявності позитивного ставлення до праці професійна придатність формується у трудовій діяльності, тому до початку цієї діяльності можливо прогнозувати рівень професійної придатності, однак з певною мірою вірогідності, спираючись на діагностику методичних та психофізіологічних показників особистості [8, с. 138]. Вважаємо, що для формування поняття «професійна компетентність» означені визначення дають ґрунтовне розуміння його.

Сьогодні термінологія «професійна компетентність» активно вводить у науковий обіг. В умовах Європейської кредитно-модульної системи навчання перед закладами вищої освіти стоїть низка завдань. Серед них виокремлюємо такі: компетентнісний підхід в освітньому процесі, створення освітніх програм на базі компетентнісної моделі майбутнього фахівця; розробка комплексу методичного забезпечення дисциплін, виходячи із реалій сьогодення; застосування інноваційних технологій, що базуються на особистісно орієнтованій системі; застосування інформаційних технологій.

Нами проаналізовано окремі сучасні підходи до формулювання поняття «професійна компетентність». Л. Вербицька розглядає питання професійної компетентності з погляду психології, так як «психологічна освіта повинна служити зростанню власного духовного потенціалу, психологічної культури майбутнього фахівця, що передбачає уміння розумітися в інших людях, адекватно відгукуватись на їх поведінку, успішно взаємодіяти з ними [3, с.178]. На думку дослідниці професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення [там же, с.177].

Важливими для нашого подальшого дослідження є з'ясування змісту цього терміну з педагогічного погляду. О. Токарчук на основі аналізу науково-педагогічної літератури сформульовано власне розуміння поняття професійна компетентність фахівця, як інтегративної характеристики, що передбачає наявність професійних знань, вмінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно значущих якостей особистості, які дозволяють у комплексі ефективно вирішувати професійні завдання [10, с.77].

Т. Фурман, вивчаючи проблему формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін визначає ключове слово «професійна компетентність майбутніх фахівців економіки та підприємництва» таким чином: це складне багатофакторне утворення особистості, що включає систему наукових економічних об'єктивних знань і вмінь фахівця (методи економічного аналізу та статистики, фінансовий менеджмент, бухгалтерський облік і законодавство), здатність адаптувати їх у професійну діяльність (менеджмент, маркетинг, фінансовий аналіз, аудит, бухгалтерія), ціннісних орієнтацій, мотивів діяльності, інтегрованих показників культури (мови, стилю, спілкування, ставлення до себе та своєї професійної діяльності, до суміжних галузей знань), а також наявність стійкої готовності до професійного зростання [12].

Натомість О. Яковчук, досліджуючи проблему формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів з технології харчування в освітньому процесі коледжу, вважає, що саме формуванню фахової компетентності повинно належати важливе місце у структурі професійної компетентності майбутніх техніків-технологів з технології харчування, оскільки фахова компетентність відображає вимоги до рівня підготовки майбутніх техніків-технологів з

технології харчування, визначає професійно-значущі якості особистості, характеризує здатність використовувати базові теоретичні знання у майбутній виробничій діяльності [13, с. 52-53].

Дотримуємось думки Н. Болюбаш, що у формуванні професійної компетентності важливе значення надається тим закладам вищої освіти, освітня діяльність яких ґрунтується на педагогіці партнерства між викладачем та студентом. З цього приводу науковець пише: «В процесі формування професійної компетентності майбутнього фахівця можна виділити наступні сфери особистості викладача та студента, у яких відбувається первинний контакт: мотиваційно-ціннісна, операційно-когнітивна, емоційна та вольова. Врахування взаємодії «викладач – студент» дає можливість представити внутрішню структуру процесу формування професійної компетентності майбутнього фахівця так: потреби, мотиви, переконання, інтерес, воля, сприйняття, мова, невербальні системи» [1, с. 93].

Аналізуючи сучасні підходи до формування професійних компетенцій фахівців торговельно-економічного профілю, Н. Трішкіна трактує професійну компетентність студентів торговельно-економічного профілю як явище багатовимірне, яке представлене у сукупності чотирьох компонентів: світоглядно-мотиваційного, теоретико-когнітивного, практично-діяльнісного і функціонально-творчого.

Узагальнюючи окремі дослідження вчених, під професійною компетентністю фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності ми розуміємо комплексне, багатокomпонентне особистісно-психологічне утворення на основі інтеграції знань, умінь і навичок, цілеспрямованої практичної підготовки, здатності індивідуума до

самовдосконалення та самовираження на основі сформованих морально-етичних цінностей.

Висновки. У процесі теоретичного аналізу нами з'ясовано сучасні підходи до формулювання поняття «професійна компетентність» у наукових розвідках. Закцентовано увагу на Законах України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про державну службу», довідкову літературу, що дало можливість визначити зміст поняття «професійна компетентність». Наукові розвідки дослідників були спрямовані на визначення означеної дефініції за різними напрямками підготовки фахівців. Подано наше бачення щодо змісту поняття «професійна компетентність фахівців з підприємництва, торгівлі та біржової діяльності».

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у визначенні компонентів професійної компетентності.

Література:

1. Болюбаш Н. М. (2009) Теоретичні засади формування професійної компетентності майбутніх економістів. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили], Вип. 99, Т. 112, 88–95
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (2001) Уклад. і головн. ред. В. Т. Бусел, К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 1440
3. Вербицька Л. Ф. (2014) Ключові складові психологічної та професійної компетентності майбутнього економіста-педагога. Вісник Національного університету оборони України 4 (41), 174-179
4. Гончаренко С. У. (1997) Український педагогічний словник, К.: Либідь, 1997, 376
5. Закон України (2015) №889-VIII «Про державну службу» (із змінами та доповненнями). <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/72725.html>

6. Закон України «Про вищу освіту» (2014) (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*
<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Закон України «Про освіту» (2017) (Верховна Рада України). *Офіційний сайт Верховної Ради України*
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
8. Психологічний словник (1982) За ред. В. І. Войтка, Київ, Головне видавництво Видавничого об'єднання «Вища школа», 216
9. Теловата М. Т. (2014) Концептуальна модель професійної компетентності майбутніх фахівців економічної галузі. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації, №1, 314–332
10. Токарчук О. М. (2017) Формування професійної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю в процесі вивчення дисциплін математичного циклу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Хмельницький, 297
11. Трішкіна Н. І. (2015) Сучасні підходи до формування професійних компетенцій фахівців торговельно-економічного профілю. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, № 1 (9), 193-199
12. Фурман Т. Ю. (2012) Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців економіки та підприємництва в процесі вивчення економічних дисциплін. автор. дис.. ... канд. пед. наук: 13.00.04, Нац. авіац. ун-т, 21
13. Яковчук О. Л. (2017) Формування професійної компетентності майбутніх техніків-технологів з технології харчування в освітньому процесі коледжу. дис.. ... канд. пед. наук: 13.00.04, Кривий Ріг, 200

References:

1. Boliubash N. M. (2009) Teoretychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv.[Theoretical bases of forming of professional competence of future economists]. Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly], Vyp. 99, T. 112, 88–95[in Ukrainian].
2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of modern Ukrainian language] (2001) Uklad. i holovn. red. V. T. Busel, K.: Irpin: VTF «Perun», 1440 [in Ukrainian].
3. Verbytska L. F. (2014) Kliuchovi skladovi psykholohichnoi ta profesiinoi kompetentnosti maibutnoho ekonomista-pedahoha. [Key constituents of psychological and professional competence of future economist-teacher] Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy 4 (41), 174-179 [in Ukrainian].
4. Honcharenko S. U. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. [Ukrainian pedagogical dictionary], K.: Lybid, 1997, 376 [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy (2015) №889-VIII «Pro derzhavnu sluzhbu» (iz zminamy ta dopovnenniamy). Retrieved from <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/72725.html> [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» (2014) (Verkhovna Rada Ukrainy). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>[in Ukrainian].
7. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» (2017) (Verkhovna Rada Ukrainy). Ofitsiinyi sait Verkhovnoi Rady Ukrainy [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>[in Ukrainian].
8. Psykholohichnyi slovnyk [Psychological dictionary] (1982) Za red. V. I. Voitka, Kyiv, Main publishing house of the Publishing association «Higher school», 216 [in Ukrainian].

9. Telovata M. T. (2014) Kontseptualna model profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoi haluzi. [Conceptual model of professional competence of future specialists of economic industry]. Bukhhalterskyi oblik, analiz ta audyt : problemy teorii, metodolohii, orhanizatsii, №1, 314–332 [in Ukrainian].
10. Tokarchuk O. M. (2017) Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv ekonomichnoho profilu v protsesi vyvchennia dystsyplin matematychnoho tsyklu [Forming of professional competence of future specialists of economic section is in the process of study of disciplines of mathematical cycle] dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04, Khmelnytska humanitarno-pedahohichna akademiia, Khmelnytskyi, 297 [in Ukrainian].
11. Trishkina N. I. (2015) Suchasni pidkhody do formuvannia profesiinykh kompetentsii fakhivtsiv torhovelno-ekonomichnoho profilu. [Modern approaches to formation of professional competence of specialists of trade and economic section]. Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia «Pedahohika i psykholohiia». Pedahohichni nauky, № 1 (9), 193-199[in Ukrainian].
12. Furman T. Yu. (2012) Formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv ekonomiky ta pidpriemnytstva v protsesi vyvchennia ekonomichnykh dystsyplin [Formation of professional competence of future specialists of economics and enterprise in the process of learning of economic disciplines]. avtor. dys.. ... kand. ped. nauk: 13.00.04, Nats. aviats. un-t, 21 [in Ukrainian].
13. Yakovchuk O. L. (2017). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh tekhniv-tekhnolohiv z tekhnolohii kharchuvannia v osvitnomu protsesi koledzhu [Formation of the future food technology technicians professional competence in the educational process of college] dys.. ... kand. ped. nauk: 13.00.04, Kryvyi Rih, 200 [in Ukrainian].